

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

УДК 378:37.011

DOI: 10.30977/BUL.2219-5548.2023.100.0.145

МОТИВАЦІЙНИЙ СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ В МОЛОДШИХ БАКАЛАВРІВ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО АВТОМОБІЛЬНО-ДОРОЖНЬОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Бондаренко В. В., Шеїн В. С.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Анотація. Дана наукова розвідка присвячена питанням дослідження мотиваційного супроводу професійного становлення та формування соціальної активності в молодших бакалаврів. У статті розглянуто та виокремлено типи професійної мотивації, що задіяні у процесі підготовки молодших бакалаврів за Освітньо-професійною програмою «Технології управління транспортними, логістичними та інформаційними системами» початкового рівня вищої освіти (короткий цикл) за спеціальністю 015.38 «Професійна освіта. (Транспорт)» галузі знань 01 «Освіта» у Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті стосовно їхньої майбутньої діяльності.

Ключові слова: мотивація, молодший бакалавр, якість вищої освіти, розвиток особистості здобувача освіти, соціалізація освіти, соціальна активність, професійне становлення.

Вступ

Час і конкуренція на ринку праці вимагають зміни акцентів у підготовці фахівців з вищою освітою. «Найбільш пріоритетною в ХХІ столітті є та наука, яка олюднює знання й забезпечує індивідуальний розвиток людини» [1].

Усе більшої популярності в Україні, як і в Європі, набуває, компетентнісний підхід, головною метою якого є формування здатності тих, кого навчаємо, до соціальної активності, до активної професійної діяльності, до творчості в процесі виконання своїх професійних обов'язків. Але сам процес формування активної творчої особистості є досить не простим і залежить від великої кількості умов, серед яких не останнє місце посідає спроба усвідомлення механізмів виникнення та реалізації пізнавального інтересу безпосередньо в процесі діяльності людини, а це, у свою чергу, потребує пошуку нових механізмів розвитку творчого потенціалу.

А це, зокрема, означає, що самі знання з розряду головної та єдиної мети освіти перетворюються на засіб розвитку особистості, тобто має місце соціалізація освіти, підстроювання її під вимоги сьогодення, коли на перший план виходить особистість, яка вміє думати не тільки про себе, а й про тих, хто поруч, турбуватися, співпереживати, уміє навчатися протягом усього життя.

Сьогодні перед вищою школою України постала нагальна потреба у зміні освітніх

векторів, адже всі давно усвідомили, що не буває знань на все життя. Світ стрімко змінюється, й наше завдання навчити, перш за все, наших молодших бакалаврів підлаштуватися під вимоги соціуму, тобто постійного професійного самовдосконалення. Окрім того, вже нікому не потрібні знання в чистому вигляді. Головне завдання ЗВО – навчити їх трансформувати отримані знання в практичні навички.

Аналіз публікацій

Незважаючи на постійний інтерес педагогів та науковців до проблем мотивації студентів у навчальному процесі, ця проблема залишатиметься актуальною завжди, оскільки ні час, ні розвиток, ні науку (якщо це дійсно наука, а не ремесло) зупинити не можливо. Лише в нашій країні за період її незалежності дослідженню цієї проблеми були присвячені наукові розвідки таких відомих українських учених і педагогів, як В. П. Андрущенко, Г. П. Васянович, С. У. Гончаренко, Р. С. Гуревич, І. А. Зязюн, М. І. Лазарев та багатьох інших.

Мета та постановка завдання

Метою дослідження є визначення чинників, що забезпечують мотиваційний супровід професійного становлення та формування соціальної активності в молодших бакалаврів Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.

Виклад основного матеріалу

В освітньому процесі підготовки молодших бакалаврів за Освітньо-професійною програмою «Технології управління транспортними, логістичними та інформаційними системами» початкового рівня вищої освіти (короткий цикл) за спеціальністю 015.38 «Професійна освіта. (Транспорт)» галузі знань 01 «Освіта» у Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті застосовується повний спектр засобів провадження освітньої діяльності, що відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України.

Вважаємо за потрібне наголосити на тому, що успіх будь-якої навчальної діяльності майбутніх молодших бакалаврів, тобто здобувачів початкового рівня вищої освіти (короткий цикл), залежить не тільки від їхніх природних здібностей чи освітніх програм і навчальних планів, а й, перш за все, від мотиваційного супроводу навчального процесу. Професіоналізм майбутнього спеціаліста, окрім досконалого знання здобутої професії, головним чином лежить у площині усвідомлення ним соціальної значущості своєї професії й готовності до неї. Як зазначає В.П. Андрущенко, «...матеріальні й духовні цінності визначаються не стільки можливістю задовольняти духовні потреби людей, скільки їхньою відповідністю конкретним суспільним зразкам, вимірам, вимогам, ідеалам, які, власно кажучи, є справжніми цінностями й основою формування людських потреб» [2].

На сьогодні в науковій психолого-педагогічній літературі ще й досі не існує чіткого визначення поняття «якість освіти», навіть, не зважаючи на той факт, що удосконалення якості підготовки випускників ЗВО – це головне завдання вищої школи. Прагнення до прозорості, підзвітності, справедливості та оптимального співвідношення ціни та якості у вищій освіті є міжнародним пріоритетом. Вимірювання результатів навчання вважається панацеєю в політиці, «Святим Граалем», але вимір викликає суперечки через наслідки результатів у рамках ширших режимів підзвітності, таких як Система показників якості викладання та результатів студентів. Частина методистів-практиків і теоретиків вважають, що зростання якості освіти можливе за рахунок активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти, за рахунок їхньої активної самостійної роботи, за рахунок удосконалення методик викладання

фахових дисциплін, за рахунок залучення здобувачів освіти до пошукової й дослідницької роботи [3]. Цей ряд можна було б продовжити, але основним завданням педагогіки як науки завжди було й залишається донині – мотиваційне забезпечення навчального процесу, тобто підтримування високої пізнавальної активності того, кого навчають, протягом усього періоду навчання. У дослідженнях зарубіжних учених мотивація визначається як «процес, за допомогою якого підтримується цілеспрямована діяльність» [4], хоча сама по собі мотивація, без осучасненого змісту освітнього процесу, втрачає свій сенс, тому що навчання заради процесу навчання – це просто нонсенс, безглузда й нікому не потрібна витрата часу. Так само, як і мотивація навчальної діяльності без пізнавальної активності того, кого навчають, це звичайна «теоретизація» питання можливого підвищення якості здобувачів освіти, яка не має під собою жодного практичного результату. А, як відомо, теорія без практики не має сенсу. Більше того, «пізнавальна активність» – це як раз є «... та база, яка дозволяє в подальшому змінювати види діяльності, міняти професії, підвищувати власну кваліфікацію» [5].

Ми, використовуючи дослідження [6], розробили власну методіку та провели дослідницьку роботу серед майбутніх молодших бакалаврів Харківського автомобільно-дорожнього університету на визначення типів професійної мотивації стосовно їхньої майбутньої діяльності. За основу нами були прийняті три типи професійної мотивації: домінантний, ситуативний та конформістський.

Під домінантним типом професійної мотивації М. Спектор, Ф. К. Сарфо, Б. Локкі, М. Чайлдресс розуміють стійкий інтерес до професії. Автори зазначають, що інтереси здобувача освіти суб'єктивно проявляються в позитивному емоційному тоні, який набуває процес пізнання, в бажанні глибше ознайомитися з об'єктом, який набув значимості, дізнатися про нього більше, зрозуміти його.

Ситуативний тип професійної мотивації передбачає вплив життєвих обставин, які не завжди узгоджуються з інтересами людини. В основу ситуативної мотивації можуть покладатися економічні сімейні обставини, що характеризуються гострою актуальністю.

В основі конформістського (сугестивного) типу професійної мотивації лежить вплив з боку найближчого соціального оточення (поради батьків, друзів, знайомих) [7].

Серед молодших бакалаврів переважна більшість (54% здобувачів освіти) виявилася з домінантним типом професійної мотивації. Головною метою цього типу здобувачів освіти є реалізація кар'єрних планів у майбутній педагогічній діяльності. Але, що на наш погляд є дуже суттєвим нюансом, вони ще недостатньо добре уявляють, у чому полягає їхня майбутня діяльність, адже знайомство із нею в них відбувається тільки через дисципліну «Вступ до фаху».

Така установка здобувачів освіти на педагогічну кар'єру підтверджується реальними успіхами в навчанні: вони навчаються на «відмінно» та «добре», задоволені вибором закладу вищої освіти і спеціальністю. Вони, як правило, мають здібності, необхідні для майбутньої педагогічної діяльності.

Ситуативний тип професійної мотивації є типовим для майбутніх молодших бакалаврів, які на даний період часу остаточно не визначили для себе, який кар'єрний шлях обрати: педагогічну діяльність чи професійне спрямування, пов'язане з технологіями управління транспортними, логістичними та інформаційними системами. Таке знаходження «на роздоріжжі» призводить до «розмивання» мотиваційної спрямованості (32% здобувачів освіти остаточно не визначилися з майбутньою професійною спрямованістю), тобто їхньою метою є оволодіння курсом навчальних дисциплін для подальшого практичного використання під час просування по невизначених остаточно кар'єрних шаблях. Таким здобувачам освіти притаманна певна невизначеність переваг щодо майбутньої професійної сфери діяльності, тому показники успішності свідчать про те, що вони реалізують свої здібності у навчанні не повною мірою. Більше того, протягом навчального семестру деякі зі здобувачів даного типу мотивації змінюють своє рішення стосовно визначеності з вибором свого професійного майбутнього. Успішність майбутніх бакалаврів з цим типом професійної мотивації є досить нестабільною й нижчою, ніж успішність студентів з домінантним типом професійної мотивації, спрямованої на педагогічну складову.

У майбутніх молодших бакалаврів з конформістським типом професійної мотивації, а таких виявилось 14%, присутня установка на одержання диплому й пасивне прийняття цінностей вищої освіти. У них не виражена професійна ідентичність і для них характерна більш низька самооцінка своїх здібностей.

Успішність здобувачів освіти, головною метою навчання яких є тільки одержання диплома, низька: основна частина таких студентів навчається на «добре» і «задовільно». Більшість студентів з цим типом професійної мотивації не характеризуються стійкістю професійного інтересу. Більше того, вони не впевнені, що взагалі будуть продовжувати навчання за обраним фахом, чи підуть працювати згідно з дипломом. Причини вступу на дану спеціальність у даної категорії здобувачів лежать далеко від мотивації на навчання та здобуття спеціальності й носять характер випадковості. Як зазначають в анкеті такі здобувачі освіти: «Куди змогли, туди й поступили».

Успішність і стійкість професійного інтересу здобувачів також залежать від їх установки на побудову власної кар'єри. У таких здобувачів, зазвичай, яскраво виражені професійні інтереси як елемент у загальній структурі мотивації особистості, який є надзвичайно стійким й істотно впливає як на задоволеність професією у процесі навчання, так і на успішність у подальшій професійній діяльності. Ставлення до професії та мотиви її вибору надзвичайно важливі (а за деяких умов виступають як головні) чинники.

Окрім того, кафедрою філософії та педагогіки професійної підготовки Харківського національного автомобільно-дорожнього університету було розроблено анкету й проведено анкетування щодо розуміння здобувачами початкового рівня вищої освіти поняття «майбутня соціальна й професійна активність».

До основних визначальних рис соціальної й професійної активності майбутніх молодших бакалаврів наші здобувачі освіти відносять:

- гідне матеріальне забезпечення;
- наявність бажання оволодіти професійними знаннями та навичками;
- наявність позитивного ставлення до майбутнього роду діяльності;
- бачення корисності впливу власної діяльності та її значимості для суспільства в цілому;
- бачення перспектив кар'єрного зростання за обраним напрямком діяльності;
- бачення перспектив власного самовдосконалення та саморозвитку як особистості.

Саме такі висновки й у такій послідовності ми отримали в результаті проведеного тестування на самовизначеність здобувачів

освіти на початковому етапі їхнього навчання (перший семестр першого курсу).

Але, у зв'язку з тим, що наші здобувачі освіти ще недостатньо обізнані з особливостями та змістом своєї майбутньої професійної діяльності, даний набір визначальних складових рис їхньої соціальної активності буде меншою чи більшою мірою змінюватись, що залежатиме не лише від внутрішнього розуміння важливості обраного шляху, а й їхньої соціалізації в майбутній професійній діяльності. Нам вбачається, що головним чинником успішності в майбутній професії є грамотний психологічний супровід навчального процесу, який здійснюється через такі дисципліни гуманітарного циклу, як психологія, психологія спілкування, психологія управління, конфліктологія.

Висновки

Безумовно, остаточні висновки щодо впливу даного набору дисциплін на формування мотиваційного супроводу навчального процесу й соціальної активності щодо оволодіння обраним фахом можна буде зробити на завершальному етапі навчання, порівнявши результати тестування з початковим рівнем навчання. Можливо доведеться корегувати перелік дисциплін гуманітарного циклу, їхнє внутрішнє наповнення та обов'язково врахувати побажання майбутніх роботодавців. Але, незмінною залишається наша переконаність в необхідності глибокого вивчення дисциплін психологічної спрямованості для майбутнього успішного працевлаштування в умовах післявоєнного відновлення країни, для самопрезентації при влаштуванні на роботу, для розуміння механізмів вирішення можливих проблем і конфліктів, для ефективної поведінки в колективі та уміння командної роботи тощо.

Напрямки подальших досліджень

Підготовка молодших бакалаврів в університетах є новим напрямком освітньої діяльності. Переважно підготовку фахівців освітньо-професійного ступеня молодший бакалавр, як правило, здійснювали коледжі. У Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті такий вид діяльності реалізується лише перший рік. І, незважаючи на те, що в університеті застосовується повний спектр засобів провадження освітньої діяльності, що відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України, з методичної точки зору є низка питань,

які потребують подальшого дослідження стосовно специфіки підготовки молодших бакалаврів і формування їхньої мотиваційної готовності до продовження навчання саме в даному ЗВО.

Література

1. Кремень В.Г. Філософія освіти XXI століття. *Педагогіка і психологія*. Київ, 2003. №1 (XXXVIII). С. 6-16.
2. Філософський словник соціальних термінів / під заг. ред. В.В. Андрущенка. Харків, 2002. 672 с.
3. Evans C., Kandiko Howson C., Forsythe A. Making sense of learning gain in higher education. *Higher Education Pedagogies*. London, UK, 2018. Pp. 1-45. DOI: 10.1080/23752696.2018.1508360.
4. Zimmerman B.J., Schunk D.H. An Essential Dimension of Self-Regulated Learning. *Motivation and self-regulated learning: Theory, research, and applications*. Mahwah, NJ, USA, 2008. Pp 1-30.
5. Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів. Харків, 2000. 164 с.
6. Forsythe A., Jellicoe M. Predicting gainful learning in Higher Education; a goal-orientation approach. *Higher Education Pedagogies*. London, UK, 2018. Pp. 103-117. DOI: 10.1080/23752696.2018.1435298.
7. Psychological Framework for Quality Technical and Vocational Education and Training in the Twenty-First Century. / Spector M., Sarfo F.K., Lockee, B., Childress, M. (eds). *Learning, Design, and Technology*. Springer, Cham. New York, USA, 2017. Pp. 1-26. DOI: 10.1007/978-3-319-17727-4_65-2.

References

1. Kremen' V.H. Filosofiya osvity XXI stolittya [Philosophy of education of the 21st century]. *Pedahohika i psykholohiya*. Kyiv, 2003, №1 (XXXVIII), pp. 6-16 [in Ukrainian].
2. Filosofs'kyi slovnyk sotsial'nykh terminiv [Philosophical dictionary of social terms] / pid zah. red. V.V. Andrushchenka. Kharkiv, 2002. 672 [in Ukrainian].
3. Evans C., Kandiko Howson C., Forsythe A. (2018). Making sense of learning gain in higher education. *Higher Education Pedagogies*. Pp. 1-45. DOI: 10.1080/23752696.2018.1508360.
4. Zimmerman B.J., Schunk D.H. (2008). An Essential Dimension of Self-Regulated Learning. *Motivation and self-regulated learning: Theory, research, and applications*. Pp 1-30.
5. Lozova V.I. Tsilisnyy pidkhid do formuvannya piznaval'noyi aktyvnosti shkolyariv [A comprehensive approach to the formation of

- cognitive activity of schoolchildren]. Kharkiv, 2000, 164 p. [in Ukrainian].
6. Forsythe A., Jellicoe M. (2018) Predicting gainful learning in Higher Education; a goal-orientation approach. *Higher Education Pedagogies*. Pp. 103-117. DOI: 10.1080/23752696.2018.1435298.
  7. Sarfo F.K. (2017). Psychological Framework for Quality Technical and Vocational Education and Training in the Twenty-First Century. / Spector M., Lockee, B., Childress, M. (eds). *Learning, Design, and Technology*. Springer, Cham. Pp. 1-26. DOI: 10.1007/978-3-319-17727-4_65-2.

Бондаренко Володимир Васильович, к. п. н., проф. кафедри філософії та педагогіки професійної підготовки, vv_bond57@email.ua, тел. +38 097-933-26-44,

Шейн Віталій Сергійович, к. т. н., доцент кафедри технології машинобудування та ремонту машин, sheinvitalis@gmail.com, тел. +38 097-159-77-62,

Харківський національний автомобільно-дорожній університет, 61002, Україна, м. Харків, вул. Ярослава Мудрого, буд. 25.

Motivation support of professional development and social activity formation of junior bachelors of Kharkiv National Automobile and Highway University

Abstract. Problem. This study is devoted to the research of motivational support of professional development and social activity formation among junior bachelors with the aim of improving the quality of education of Kharkiv National Automobile and Highway University graduates. **Goal.** The aim of the study is to determine the factors that provide motivational support for professional development and social activity formation among junior bachelors of Kharkiv National Automobile and Highway University. **Methodology.** Nowadays there is still no clear definition of the concept of "quality of education" in scientific psychological and pedagogical literature, even without taking into account the fact that improving the quality of training of higher education graduates is the main task of higher education. Some methodologists, practitioners and theoreticians believe that the increase in the quality of education is possible due to the activation of the cognitive activity of education applicants, due to their active independent work, improvement of teaching methods of professional disciplines, involvement of education appli-

cants in research work. The authors of the article consider the process of ensuring the quality of education by means of psychological support of the mass process, which is carried out through such disciplines of the humanitarian cycle as psychology, psychology of communication, psychology of management, conflictology and means of motivational support of the educational process, without which it is impossible to maintain the high cognitive activity of education applicants throughout the entire period of education. **Results.** The authors distinguish three types of professional motivation: dominant, situational and conformist, and calculate their ratio for a specific direction of training of education applicants, namely: junior bachelors in the educational and professional program "Technology of management of transport, logistics and information systems" of the initial level of higher education (short cycle) in specialty 015.38 "Vocational education. (Transport)" field of knowledge 01 "Education". **Originality.** This scientific research can serve as a starting point for further studies of the impact of the disciplines of the psychological and pedagogical cycle on the quality of junior bachelor training, on the formation of motivational support for the educational process and their future social activity. **Practical value.** The practical value of this scientific investigation lies not only in the determination of the ways of further career and personal growth due to the determination of the professional orientation of one's further activities, but also in the rethinking of the significance and content of the disciplines of the psychological and pedagogical cycle as those that directly affect the motivational support of future educational activities of junior bachelor.

Keywords: motivation, junior bachelor's professional education, higher education quality, personal development of the student, socialization of education, social activity, professional development.

Bondarenko Volodymyr, Ph.D., professor, Philosophy and Pedagogy of Vocational Training Department, vv_bond57@email.ua, tel. +38 097-933-26-44, **Shein Vitalii**, Ph.D., associate professor, Technology of Machinery Manufacturing and Machine Maintenance Department, sheinvitalis@gmail.com, tel. +38 097-159-77-62, Kharkov National Automobile and Highway University, 25, Yaroslava Mudrogo str., Kharkiv, 61002, Ukraine.